

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

Telegraful Român

FOAIE RELIGIOASĂ EDITATĂ DE ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A SIBIULUI

ABONAMENTUL:

Pe un an: 25 lei
Cont nr. 45.10.4.09.2

ARTICOLELE ȘI CORESPONDENȚA

se adresează REDACȚIEI Telegrafului Român,
Sibiu, str. 1 Mai nr. 35. — Articolele nepublicate nu se înapoiază.Cititorii din străinătate se pot abona, adresându-se
la ILEXIM Departamentul Export — Import Presă,
P.O. Box 136-137 — telex: 11226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3.

Mărturii ale unor vechi documente bisericesti

Popoarele își au fiecare istoria lor, mai mult sau mai puțin bine cunoscută, dar oricum posibil a fi deslușită cu osebire azi când mijloacele de investigație s-au perfecționat. Cercetătorii au făcut progrese însemnate care au elucidat în bună parte tainele trecutului. Cât privește poporul nostru, istoria sa beneficiază la ora actuală de rezultatul muncii unor generații întregi de specialiști care, chiar dacă n-au înlăturat complet valul de pe toate întâmplările de odinioară, au pus în lumină perioadele importante și etapele dezvoltării românilor în spațiul geografic care le este propriu. Evidența a luat locul incertitudinii până într-atât încât nimeni nu-și mai poate îngădui sfruntarea adevărului fără a stârni reacții legitime. Aceasta explică numeroasele luări de poziție înregistrate în ultima vreme din partea atât a specialiștilor cât și a reprezentanților opiniei publice românești față de aserțiunile neîntemeiate cuprinse în cărți și publicații inspirate de idei sau tendințe aparținând aderenților întârziati ai imperiului austro-maghiar de altă dată, nu mai puțin ai înfăptuitorilor sinistrului dictat de la Viena din anul 1940.

Se susține astfel, în general, că existența românilor pe teritoriul care le este patrie ar începe abia din secolele XII—XIII, când au venit din sudul Dunării și s-au infiltrat în spațiul ocupat de alte populații, în special de maghiari. Teoria vizează România luată în ansamblul ei, dar în mod special provinciile Transilvania și Banatul. (De exemplu: Ervin Zemplényi et comp., Istoria Ungariei, Paris, 1974 și Londra, 1975; Endre Haraszti, Originea românilor (Originea, migrația și infiltrarea valahilor în Transilvania), Toronto, 1977. Vezi și replicile lui Constantin C. Giurescu în Revista de istorie, t. XXVIII, nr. 6, iunie 1975, p. 941—948 și t. XXIX, nr. 8, august 1976, p. 1231—1235, ori ale lui Vasile Netea în rev. Săptămîna culturală a Capitalei, serie nouă, nr. 376, vineri 17 februarie, 1978, p. 1). Așa bunăoară în dicționarul istorico-geografic și etnografic intitulat: „A magyar nép táj iörténete tagolódása” (Diviziunea istorico-zonală a poporului maghiar) pe care Kósá László și Filep Antal l-au publicat acum câțiva ani în editura Academiei Maghiare (Budapesta, 1975, 230 p.), (Cf. recenzia Cristinei Bulgaru în Revista de istorie, t. XXX, nr. 1, ianuarie 1977, p. 156—159), autorii prezintă din punctul de vedere geografic, istoric și etnografic „zonele și grupurile etnografice ungare mai importante”. În acest sens cartea cuprinde „tot teritoriul lingvistic maghiar”, incluzînd și provinciile române din Transilvania, Banatul, Maramureșul și Crișana. Autorii susțin că „încă din epoca descălecării, ungurii au populat aceste teritorii”, iar „românii au apărut aici abia în secolele XII—XIII” și în Banat în „secolele XVI—XVII—XVIII”.

Banatul, după cei doi autori, ar fi fost „locuit de unguri încă din epoca

descălecării”. Abia după ocuparea Timișoarei de turci (1552) teritoriul a fost treptat depopulat de populația maghiară. În timpul stăpînirii otomane (1552—1716), Banatul „cîndva bogat și productiv s-a sălbătăcit. Populația maghiară a pierit sau s-a retras spre nord...”. Deci, după părerea celor doi etnografi, Banatul care era populat pînă în 1552 numai de unguri a fost o provincie înfloritoare și bogată ce a rămas nelocuită și pustie după instaurarea stăpînirii otomane. „Românii care trăiau în zonele muntoase răsăritene, din apropierea Timișului, abia în secolul al XVIII-lea, în urma colonizării și migrării lor voluntare au pus bazele unor sate din Banat...”. Prin această afirmație, autorii cărții citate vor să susțină că românii n-au colonizat Cîmpia bănățeană decît în secolul al XVIII-lea, adică după ocuparea provinciei de habsburgi. Abia după 1718, cînd prin tratatul de pace de la Passarowitz Austria va ocupa provincia istorică română Banatul, românii, „în urma colonizării” și mai ales a „migrării lor voluntare”, vor ocupa partea de șes a Banatului! Prin aceste „migrări voluntare”, precum și prin colonizările populației șvăbești, începînd cu secolul al XVIII-lea și continuînd pînă aproape de jumătatea celui de al XIX-lea, „Banatul a devenit regiunea cea mai pestriță din punct de vedere național din Ungaria istorică”. Cu alte cuvinte, după cei doi autori, caracterul etnic al Banatului, care ar fi fost în majoritate maghiar în evul mediu, s-a depopulat după ocupația otomană, iar sub austrieci și-a schimbat caracterul etnic prin masivele colonizări de șvabi precum și prin „migrația voluntară” a românilor spre părțile de șes. Această mutație a caracterului etnic al Banatului a creat condițiile ca în 1918, prin pacea de la Trianon, „Banatul să fie împărțit, România primind „Banatul de nord și de est”, Iugoslavia „Banatul de vest și de sud”, iar Ungariei nerămînîndu-i decît „un mic colț nord-vestic”.

Aceleași teze pot fi întîlnite în recenzia pe care Bakos István o face la dicționarul lui Kósá și Filep. Bakos repetă afirmațiile celor doi autori: „După ce Timișoara, Oradea, Lipova, Szeged ajung pe mîna turcilor, în războaiele secolelor XV—XVIII, această zonă agricolă, cîndva fertilă și bogată, s-a sălbătăcit complet. Locuitorii unguri de aici, ori au fost omorîți, ori s-au refugiat” (în: Magyar Tudomány, nr. 1, 1976).

Teoriile lui Kósá și Filep au fost re-luate într-un alt dicționar etnografic apărut doi ani mai tîrziu, tot în editura Academiei Maghiare (Magyar N. prajzi Lexikon, vol. I, A-E, Budapesta, 1977, 752 p.), redactat de un colectiv condus de Ortutay Gyula și din care nu lipsește Kósá László. (Cf. recenzia lui Fl. Constantiniu, H. Daicoviciu și Radu Popa în: Revue roumaine d'histoire, t. XVI, nr. 4, octombrie-decembrie

(Continuare în pag. a 3-a)

CALENDAR DE INIMĂ

Septembrie

Țîrnosire pentru eternitate: Putna 1470

Început de toamnă în Țara de Sus, în anul Domnului 1470, iară de la facerea lumii 6978. Măria Sa Ștefan Vodă tocmai se întorsese cu oastea de la dumbrava ce se chema Lipiți, aproape de Nistru, unde în august 20 îi bătuse pe tătari. „I-au răsipit și multă moarte și pieire au făcut într-însii, și mulți au prins în robie”, spune Grigore Ureche în *Letopisețul Țării Moldovei*. Cronicarul adaogă apoi că pentru această izbîndă „mulțumind lui Dumnezeu, au sfințit mînaștirea Putna, care era zidită de dînsul, septembrie 3 zile, întru lauda a Preacuratei Fecioare Maria, Maica Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fost: Teoctist Mitropolitul și Tarasie episcopul, dimpreună cu Iosif arhimandritul și egumenul Putnei, zic că au fost la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diaconi 64.”

Slujba de Țîrnosire la care a luat parte Domnul și toată Moldova în strai de sărbătoare, încununa o muncă de patru ani, 4 iunie 1466—3 septembrie 1470, sub ochii arhitectului Teodor și ai vistiernicului Ioan.

Se cheltuisse multă pricepere și mulți bani domnești. Ștefan se hotărîse să zidească Putna drept mulțumire pentru izbînda într-o bătălie fulger cu turcii în 1465, prin care „răscumpără”, cum spune tot Ureche, Chilia și Cetatea Albă. Pusese acolo pîrcălabi români, pe Isaiia și pe Buhtea după care se întoarse la Suceava și în cîteva luni alese locul și termină planurile. Cu Putna se pun în relief caracterele a ceea ce se va numi *stilul moldovenesc în arhitectură*, arătat deopotrivă în stilul bisericii, al chiliilor, a turnului de pază, a fortificațiilor și a palatului domnesc din partea de miază-zi unde este astăzi trapeza.

Ion Neculce în ale sale „*O samă de cuvinte*” ne spune că Ștefan „cite războaie au bătut, atite mînaștiri cu biserici au făcut”, dar Putna a fost mai mare și mai frumoasă decît toate: „tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult aur decît zugrăvală, și pre dinlăuntru și spre denafară”, predominînd în culoarea frescelor albastrul azuriu, păstrat pînă azi în fragmentele scoase la iveală de săpăturile arheologice.

Putna a fost menită să fie necropolă domnească. Panteon național. Dorm somnul de veci aici, în pronaos: Bogdan Voievod († 1517), fiul și succesorul lui Ștefan, Maria († 1518), una din fiicele lui Ștefan, altă Marie († 1529), soția lui Petru Rareș, fiu al lui Ștefan, și Ștefăniță Vodă († 1527); în naos: Maria (i.a.) a treia soție a lui Ștefan, fiica lui Radu cel Frumos din Țara Românească, Maria de Mangop († 1476), a doua soție a lui Ștefan, Bogdan († 1479) și Petru († 1480), fiul lui Ștefan.

În naos e însuși mormîntul lui Ștefan, sub baldachin de piatră, în care a fost pogorît la 2 iulie 1504 „cu multă jale și plîngere” (Ureche), dar nici ziua, nici anul nu sînt săpate pe lespedea de marmură de Carrara, pe care Măria Sa și-o pregătise încă din timpul vieții și lăsase loc liber pentru cioplirea zilei și vîaleatului adormirii. Bogdan Voievod, fiul și urmașul său „a lăsat locul neatins”.

Ștefan Vodă n-a murit. El domnește în eternitate peste Moldova. Nu e o simplă metaforă. Un vrednic culegător de legende, S. Theodorescu-Kirileanu, a adunat într-o carte care ar trebui retipărită, o mulțime de „*Amintiri ale poporului despre Ștefan cel Mare*”.

În Cîmpia Transilvaniei — unde Ștefan a înființat episcopia Vadului — românii cred că Ștefan n-a murit, ci s-a înălțat viu cu trupul la cer, iar alții din ținutul Neamțului unde a

(Continuare în pag. a 2-a)

NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAĐ

— 330 de ani de la apariție —

După activitatea așa de fructuoasă a diaconului Coresi, la Brașov, între anii 1558—1581, cînd s-au tipărit numeroase cărți românești, în graiul din sudul Transilvaniei, și după imprimarea Paliei de la Orăștie, în 1582, urmează oarecare stagnare în viața noastră culturală, căreia îi va pune capăt abia mitropolitul Moldovei, Varlaam, care tipărea, la Iași, în anul 1643, vestita Cazanie, cunoscută, mai ales, sub numele răsănor de *Carte românească de învățătură*. Valoarea ei intrinsecă, mai întîi, conferită de limba mult superioară tuturor traducerilor de pînă atunci, la care se adaugă extraordinara sa răspîndire care i-a asigurat o influență cum n-a mai avut altă carte asupra dezvoltării ulterioare a limbii noastre scrise, au făcut din această cazanie o adevărată piatră de hotar.

La toate acestea trebuie să mai adăugăm un amănunt la fel de important și anume: în același deceniu, al V-lea, din secolul al XVII-lea, la numai trei ani după imprimarea Cazaniei se tipărea, tot la Iași, și *Pravila lui Vasile*

Lupu, cunoscută de asemenea, și sub numele de *Carte românească de învățătură*.

Prin aceste două mari cărți, apărute în timpul și sub oblăduirea lui Vasile Lupu, Moldova trecea, oarecum, în fruntea vieții culturale a epocii. Dar această prioritate n-a putut fi menținută multă vreme deoarece, foarte curînd, se tipărea la Bălgrad, în Transilvania, o altă carte de valoare deosebită care avea să mute, din nou, centrul de greutate, în cultură, în provincia de peste Carpați, întocmai ca în secolul al XVI-lea.

Noul Testament de la Bălgrad, din 1648, operă a mai multor preoți învățați, cum ni se spune într-una din cele două prefete, este cartea cea mai frumoasă din toată literatura noastră veche. Avînd la bază limba vorbită din centrul Transilvaniei, ea se deosebește, în mod sensibil, nu numai de traducerile anterioare, din secolul al XVI-lea, ci și de cele contemporane

(Continuare în pag. a 2-a)

Decorarea Prea Fericitului Părinte Patriarh IUSTIN de către guvernul grec

În ziua de 13 iulie Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit la palatul patriarhal o delegație a Comisiei de politică externă a Parlamentului grec, condusă de Dl. Emmanuel Cotix. Din delegație au mai făcut parte: Theoharis Rendis, Aristotelis Paulidis și Assimallis Fotizas.

Delegația greacă a fost însoțită de Dl. D. Papadakis, ambasadorul Greciei la București.

Cu acest prilej, într-un cadru festiv, fiind de față și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și consilierii patriarhali, Dl. Ambasador Papadakis a înmănat Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, Marea Cruce a Legiunii de Onoare, decorație oferită Prea Fericirii Sale de către Președintele Republicii Elene, Dl. Constantin Tsatsos.

De asemenea, ambasadorul, referindu-se la calitatea de deputat a Prea Fericirii Sale în Marea Adunare Na-

țională a României, a scos în evidență contribuția deosebită a Prea Fericirii Sale la statonnicirea unor raporturi bune între România și Grecia.

Răspunzând Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit ambasadorului Greciei la București pentru înmănarea decorației, aici la palatul patriarhal din București și l-a rugat să transmită D-lui Constantin Tsatsos, Președintele Republicii Elene și guvernului grec mulțumirile sale pentru acordarea acestei înalte distincții a statului elen. Prea Fericirea Sa a arătat în continuare că își va da și de acum încolo întreaga contribuție atât pentru creșterea prestigiului Ortodoxiei în lume cât și pentru dezvoltarea în continuare a celor mai bune relații dintre România și Grecia.

La sfârșitul ceremoniei Prea Fericirea Sa s-a întreținut cu delegația parlamentară elenă într-o atmosferă de cordialitate.

Noul Testament de la Bălgrad

(Continuare din pag. 1)

ei, realizate în Moldova sau în Țara Românească. De traduceri din secolul al XVI-lea se deosebește, în primul rând, prin emanciparea de sub influențele străine, ceea ce înseamnă un progres enorm în eliberarea frazei, în exprimarea mult mai limpede decât pînă atunci. Construcția nu mai este forțată fiindcă ea n-a mai fost modelată după exemple, luate din limba slavă bisericească. De textele contemporane și, în primul rând de Cazania lui Varlaam, Noul Testament se deosebește printr-un număr scăzut de elemente slave cărurărești, în vocabular. Faptul se explică prin mediul deosebit, în care s-au efectuat cele două traduceri. În Moldova, ca și în Țara Românească, de altfel, influența slavă s-a exercitat cu mai mare putere decât în Transilvania unde această influență slavă a putut fi curățată de cea latină, spre exemplu. Datorită acestui fapt, traduceri moldovenesti și cele muntenești conțin un număr mai mare de elemente slave cărurărești. Observația se referă, deopotrivă, la textele religioase, la cele juridice și la cele ale cărților populare deoarece limba scrisă, din epoca res-

pectivă, nu se diversificase în diversele stiluri de mai târziu. Din cauza aceasta, chiar literatura istorică, care nu era constituită din traduceri, se caracterizează, sub aspectul limbii, prin aceleași trăsături comune.

Orientarea traducătorilor către limba vorbită i-a ferit și de alte influențe. Limba Noului Testament e relativ săracă și în elemente grecești, pe care le vom găsi mai bine reprezentate, patruzeci de ani mai târziu, în *Biblia de la București* (1688). Și mai semnificativ ni se pare faptul că traducătorii ocolesc și elementele ungurești. Ei fac dovadă, printre cei dintîi, că se pot realiza opere literare numai cu ajutorul elementelor de bază, că limba noastră, obișnuită, este capabilă să exprime, fără ajutorul unor împrumuturi masive, ideile și sentimentele de care sînt animați. Ei prevestesc, într-un fel sau altul, procedeele artistice ale lui Ion Creangă și ale lui George Coșbuc, care au creat lucrări de valoare fără ajutorul neologismului ori a arhaismului.

Comparînd metodele de lucru ale ardelenilor care au tradus *Noul Testament de la Bălgrad*, cu cele ale altor cărurări din epocă, mai observăm că ei și-au ales cu mai mare grijă cuvintele de care aveau nevoie. Au dat preferință substantivului *oraș*, față de *cetate* sau *politie*, pentru că era mai bine fixat în limbă și îmbrățișa mai precis noțiunea respectivă. Au preferat pe împărat lui *chesariu* și lui *sevastos*, din același motiv. Nu s-au dat în lături de la folosirea unui neologism ca *teatron*, prima mențiune a cuvîntului în limba română, cînd au constatat că, în textele anterioare, s-a recurs la un cuvînt care nu reușise să acopere noțiunea respectivă: *prăvire*. Exemple sînt multe și nu le putem lua, aici, în discuție pe toate. Ne vom opri totuși la unul. În versetul: „Iară nimerind în locul a două mări să prinse corabia și piscul de nainte să împlîntă și sta neclintită, iar partea de îndărăpt să rumpea de *tăria* undelor”, constatăm că cuvîntul subliniat înlocuiește pe *greacă*, din *Codicele voronețian*, și avea să fie înlocuit, la rîndu-i, de *silă*, din *Biblia de la București*. Nu este greu de văzut că singurul termen propriu este acest *tărie* din *Noul Testament*, că *greacă* și-a schimbat total sensul, între timp, iar *silă* a căpătat și el, un alt înțeles, pe lîngă cel vechi.

M-am referit, mai sus, la construcția mai sigură, din această carte, la faza descătușată de sub influențele străine, evidente în alte cărți de pînă atunci. Un scurt exemplu ne va arăta, mai limpede, de ce este vorba: „Și mergea după el mulțime multă, că vedea semnele lui care le făcea cu bolnavii. Și să sui în măgură Iisus, și acolo șazu cu ucenicii lui. Și era aproape paștile, săr-bătoarea evreilor. Și rădicînd Iisus ochii, și văzînd că multă mulțime vine către ei, zise către Filip: de unde vom cumpăra pîini să mîncească aceștia?” (112).

Nu este vorba, în citatul respectiv, numai de o exprimare în conformitate cu modul nostru de a ne spune gîndurile, după model popular, ci observăm, în același timp, că fraza curge ca într-o poveste, că asemenea fragmente stau, fără nici o îndoială, la baza stilului narativ, de mai târziu. Sîntem încredințați, în același timp, că dacă această carte s-ar fi reeditat, între timp, rolul ei ar fi fost și mai mare în dezvoltarea limbii române literare. Și poate nu exprimăm o idee prea îndrăzneată susținînd că o ediție științifică, a ei, în felul celui pe care ne-a dat-o N. A. Ursu pentru *Psaltirea în versuri*, a lui Dosoftei, ar putea determina nu numai o legătură de tradiție, între cărurarii de acum 330 de ani și între cititorii de astăzi, ci s-ar putea constitui, sîntem singuri, într-un adevărat eveniment cultural.

Gavril Istrate

Țîrnosire pentru eternitate: Putna 1470

(Continuare din pag. 1)

zidit vestita cetate, știu că el stăpînește și acolo, pe cei din Rai și pe cei din Iad, și are puterea de a-i descoperi și pedepsi pe cei care fac moarte de om.

O mulțime de legende au făcut din Ștefan un adevărat erou popular, cum vor mai face în viitor doar cu Mihai Viteazul, cu Constantin Brîncoveanu și cu Alexandru Ioan Cuza. Că a fost îngropat la Putna împreună cu Sihastrul, sfîtuitorul său, desigur Daniil; că atunci cînd moldovenii au bălăli el știe și-i ajută; că umblă din cînd în cînd pe pămînt „mai ales cînd nația noastră e în cumpănă mare”. Chiar la Plevna în 1877, duhul lui, sculat din mormînt, a condus oștirea română „de a făcut pe Turci să mai simtă odată trecînd printrînsii spaima de altă dată”.

Poporul — amintirea e din Cîmpulung — așteaptă învierea lui Ștefan călare pe calul lui și cu sabia în mîna dreaptă, ținînd-o drept în sus. Alții — de prin Panciu — zic că duhul lui are să se întrupeze în alt trup omenesc.

Numele lui e, ca și al lui Traian, în colinde. E nume de leac în descîntece de dragoste, bună menire și mîngîiere în cîntecele de leagăn. În baladele de vitejie el e modelul suprem. Cu numele lui se numesc sate, văi, munți, poduri, iazuri, fîntîni, cișmele, mori, cruci, ruine, minăstiri. Eminescu povestește în *Curierul din Iași*, cum cu prilejul dezgropării osemintelor domnești de la Putna în decembrie 1855, Moș Toader Nișu din Putna, în genunchi, plîngînd spre mormîntul descoperit al lui Ștefan cel Mare și Sfînt, uitîndu-se în el spunea încet, cu o jale sfîșietoare: „Sărării de noi! acesta-i tatăl nostru!”

Fiindcă „era credincios nevoie mare” i se atribuia puterea de a face minuni, de a învia morții și de a prooroci. Mai ales despre viitorul Moldovei. Însăși întemeierea minăstirii Putna i-a fost poruncită de îngerii, cu care el stătea de vorbă cum stau de vorbă oamenii buni între ei. De altfel, un arhanghel putea fi văzut alături de el în toate bălăliile. Dumnezeu era întotdeauna de partea lui Ștefan, pentru că era om drept. Nu fără sens fusese proclamat Domn pe cîmpia „Direptatea”. Era, cum spunea un bătrîn trecut de 80 de ani, din Transilvania, „mare la minte și cu chibzuială; mare în sfat și în fapte, cum n-a mai fost altul ca el și poate nici n-a mai fi vreodată”.

Teotist, mitropolitul său, e îngropat și el la Putna (1477). Daniil Sihastrul așteaptă învierea în pronaosul de la Voroneț. Pe zidul din afară e pictat cu aureolă, canonicizat și el de poporul constituit în Sinod infailibil, pentru că sihastrul a fost sfîtuitorul lui Ștefan. O cinste și demnitate ca aceasta numai un sfînt putea avea.

Putem spune, operînd echivalențe sigure, că Daniil Sihastrul a fost ministrul de conștiință al Domnitorului, de cele dinlăuntru, din afară și chiar de război.

Mormintele de la Putna, ne spune un călător austriac, Hacquet, care vizita Moldova în ultimele decenii ale secolului XVIII, erau toate acoperite cu mătase roșie brodată cu aur.

La Putna mai e înmormîntat și Iacov Putneanul († 1788) fost episcop de Rădăuți (1745—1750) și mitropolit al Moldovei (1750—1760), retras la metanie (1760) ca stareț restaurator al minăstirii după un cutremur și mare cîitor de cultură românească. Autor al unui *Abecedar* tipărit în 1755 și al multor altor cărți, el a

luptat împotriva grecizării Bisericii moldovene și împotriva „dajdiilor” impuse de fanarioți, înscriindu-se astfel pentru totdeauna în pomelnicul *Renașterii* de la Putna. Renașterea aceasta cunoaște nume, deși quasianonime, doar călugărești, care trebuie amintite iară și iară.

Ierodiaconul Nicodim transcrie acolo *Tetravangelul* pentru Minăstirea Humorului și pictează în el chipul lui Ștefan (1473) — am avut cîntecul în anii '50 să regăsim acest *Tetravangel* în condiții jalnice la Dragomirna și să-i asigur viața în continuare, descriindu-l amă-

nunțat într-un inventar care, sper că se mai găsește încă în original în această minăstire — călugării Chiriac, Paladie, Spiridon Siluan, Paisie, Trif, Ghervasie, Atanasie, Silvestru, Eustatie, copiază, scriu, caligrafiază, decorează cărți de cult, de spiritualitate și de muzică. Alții pregătesc preoți, așa încît putem vorbi de o *școală de la Putna*, fără nici o rezervă.

Aceștia sînt savanții, creatorii, universitarii, academicienii vremii și, ceea ce au făcut ei atunci, nu e deloc mai puțin decât fac astăzi oamenii de cultură. Cunoaștem nume de „ritori” — profesori — la Putna: *Eustafiu*, cel care a condus corul la înmormîntarea lui Ștefan cel Mare, era un fel de profesor și autor de muzică, *Antonie Protopsaltul* era, de asemenea, autor și el; Arhimandritul Silvan avea cunoștințe de astronomie, la anul 1530; un călugăr anonim scrie o *Pascalie*, dascălul *Gheorghe* scrie o *Alexandrie* (1780) iar dascălul *Iordache* copiază alta „de pe o *Alexandrie* veche ce au fost în turnul cel mare”. S-a găsit la Putna și o carte de medicină în limba latină, copiată acolo în anul 1543: *PROEMITATIA QUAE-DANI AD MEDICINAM SPECTANTIA*. „Ritorul și Scholasticul” *Lucaci* cu studii în Polonia, autor al unei *pravile* (1581), era profesor

de drept, apoi mai era dascălul românesc *Evloghie*, apoi istoricii care ne-au lăsat *Letopisețele Putna I și Putna II*, iar mai târziu *Iacob Putneanul* și *Vartolomeu Măzăreanu* (1774), pe vremea cărora era o cunoscută „școală mare” la Putna, după modelul Academiei de la Kiev.

În afară de aceasta, broderiile de la Putna, epitafurile, obiectele de metal, ne pot îndreptăți să identificăm la Putna cea mai înfloritoare Academie de Arte Frumoase din trecutul românesc. Odată cu starețul Iosaf, chemat de Ștefan la Putna, de la Neamțu, vor fi venit desigur la Putna și mulți ucenici ai vestitului *Gavril Uric*, miniaturist și copist, „primul pictor român” cunoscut, a cărui operă face azi gloria Oxfordului.

Această e Putna. Aceasta e gloria ei nemuritoare. Ștefan, căsătorit a doua oară cu Maria de Mangop, înrudită și cu Paleologii și cu Comenii, strămuta Bizanțul în Moldova nu numai prin căsătoria cu vîlstarul bizantin, dar și prin Putna lui pe care o umplea de frumusețe, o făcea vad pentru adunarea minții — Putna înseamnă cale, drum — și o menea istoriei și culturii.

Contemporan cu Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, Ștefan n-a fost deloc mai prejos decât acest mare general. Cronicarul turcesc al lui Mahomed îl laudă așa: „Mare bărbat și Turcilor asemenea, de ai noștri neînvins.” Rolul lui a fost recunoscut la nivelul european de un Sixt al IV-lea, care îi scrie omagiindu-i „înțelepciunea și vitejia”.

Mahomed n-a putut cuceri Moldova. Nici el nici urmașii lui. După Chilia, Mahomed al II-lea n-a avut motive să zidească acasă la el vreo moschee!

Putna nu e numai minăstire: Putna e sîngeată de foc peste veac, inima aprinsă de iubire de patrie a acestui Sfînt Părinte al Patriei; înimă vie ca prima lecție de istorie, cînd te alegi din neîmîntă și înveți înfiorat cine ești și faci, solemn, în cunoștință, primul jurămint că-ți vei rămîne credincios în vecii vecilor. Căci a rămîne credincios Patriei, înseamnă a rămîne credincios ține însuși și celor de o naștere cu tine. Putna vine spre noi ca un mesaj fundamental, exemplu, chemare și îndemn din partea celui ce n-a obosit niciodată iubindu-și și apărîndu-și Țara. Putna își caută mereu sălaş în inimile noastre ale tuturor, pentru că așa, Voievodul învie în fiecare din noi și Țara îl are din nou pe Ștefan. Și Țara nu se mai teme și Țara nu mai tremură în fața nimănui. Fiecare Ștefan e o spadă la hotar. Putna e așa pentru că în ea și-a stabilit reședința, pentru eternitate, El, Voievodul, simbolul unității și al duratei noastre.

Țîrnosirea de la începutul de toamnă din 1470, de care ne aducem aminte cu mîndrie și recunoștință, e cîntoră a sufletului românesc, Viteaz, Mare, Bun și Sfînt ca și Maria Sa Cîitorul. La 3 septembrie să bată clopotele Putnei, inimile noastre, să le audă Ștefan și să se bucure.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALA
Episcop

(Continuare din pag. 1)

1977, p. 751—761). Și aici se pretinde că populația românească este înregistrată în zonele muntoase din estul Banatului abia din sec. XVI (p. 209).

Cît neadevăr conțin asemenea teorii o poate înțelege oricine răsfoiește acel greu de răstălmăcit loc din „Gesta Hungarorum”, aparținînd „notarului” anonim al regelui Bela al III-lea de la sfîrșitul sec. XII, care arată că în primii ani ai sec. X ungurii au găsit în Banat un „ducat” și că au trebuit să lupte contra „ducelui” valah Glad în a cărui oștire se aflau și români. (O punere în lumină a importanței acestei mărturii vezi la Ioan Chindriș, Chi-puri din hronicul neamului, București, 1977, p. 13—16). Intemeiați pe izvoare literare și pe descoperiri arheologice, chiar istoricii maghiari recunosc vechea și persistența românilor în teritoriile panonice, în Transilvania și Banat. Dintre ei vom cita pe Kiss Ailla (Zur Frage des Fertlebens des römisch-zeitlichen Bevölkerung von Pannonien in der Völkerwanderungs-zeit, Pecs, 1966), care vorbește despre constituirea populației romanizate la stînga Dunării, pe Layos Varady (Das letzte Jahrhundert Pannoniens, Budapest, 1969, p. 376—476), care afirmă existența populației romanizate în Panonia după sec. III, deci după retragerea aureliană, pe Agnes Cs. Sos (Die slawische Bevölkerung West-Ungarns im 9. Jahrhundert, München, 1973), care vorbește despre Panonia secolului IX demonstrând existența aici a unei populații autohtone romanizate și în fine pe E. Toth (La survivance de la population romaine en Pannonie, în: Anuarul Muzeului din Szekesfehervár, XV, 1977, p. 107—120), care de asemenea probează persistența romanității în Panonia secolelor IV—IX. (Sânziana Pop, Lumină în „mileniul întunecat”, în rev. Luceafărul, an. XIX, nr. 33 (746), sîmbătă 14 august 1976, p. 8, și Sever Dumitrescu, Românii în Panonia (sec. IV—X), în rev. Familia, Oradea, seria V, an. 14 (114), nr. 4 (152), aprilie 1978, p. 11).

Referindu-ne exclusiv la Banat să încercăm să ne lămurim mai îndeaproape asupra situației de fapt. Se pretinde — cum arătam — că românii ar reprezenta o populație „infiltrată” aici abia în secolele XVI—XVIII. Că adevărul este cu totul altul vom constata cercetînd două vechi documente bisericești în stare să restabilească situația demografică din Banat, atît în timpul feudalismului maghiar din secolul XIV, cît și perioada ocupației otomane din secolul al XVII-lea. Primul cuprinde registrele de dijmă papală, în care sînt înscrise toate parohiile și toți preoții, nominal, ce plăteau dijmă papală din diecezele romano-catolice din Banat, Transilvania și Crișana între 1333—1337. Al doilea este „catastiful de mile” al Patriarhiei din Ipek de la 1660 și 1666 în care sînt consemnate rezultatele acțiunii delegaților patriarhului Maxim care au străbătut peste 160 de sate din pašalicul de Timișoara spre a colecta daruri pentru pomenire și binecuvîntare. Dacă acest din urmă document putea fi necunoscut autorilor maghiari citați deoarece e în limba slavonă și n-a fost publicat decît în 1931—1932, în schimb ne surprinde faptul că nu cunosc sau omit intenționat socotelile dijmelor papale dintre 1333—1337, ce reprezintă un document de importanță primordială și pentru istoria patriei lor. (Documente privind istoria României. C. Transilvania, veacul XIV, vol. III, p. 221—248, documentul 56). Este știut că în evul mediu populația maghiară în întregime aparținea Bisericii Romano-Catolice. Deci, socotelile dijmelor papale reprezintă situația relativă a diviziunii poporului maghiar în teritoriile românești ocupate de regatul feudal maghiar. Spunem relativă deoarece mulți dintre preoții menționați în socotelile de dijmă papale aparțineau unor ce-

Mărturii ale unor vechi documente bisericești

tăți și, în acest caz, nu conduceau o parohie care să reprezinte chiar și numai cîteva sute de suflete, ci doar familia feudalului pe moșia căruiă stătea sau garnizoana cetății care nu constituia o populație stabilă. Așadar, după socotelile dijmelor papale, pe teritoriul românesc ocupat funcționau doar trei dieceze romano-catolice: la Cenad, la Oradea și la Alba Iulia.

Dieceza Cenadului își extindea jurisdicția peste tot Banatul și o bună parte din comitatele Arad, Cenad, Csongrad. Cuprindea șapte arhidiaconate, ceea ce corespunde cu protopopiatul de azi, după cum urmează: arhidiaconatul de Cenad, de Arad, de Caraș, de Torontal, de peste Mureș, de Caransebeș și de Timiș. Arhidiaconatul de Timiș era împărțit în două decanate: decanatul dintre cele două Timișuri și decanatul dintre Timiș și Birzava. (Ibidem, p. 222—3 și 228—9).

Credem că nu e lipsit de interes să arătăm numărul preoților din arhidiaconatele bănățene spre a vedea în ce măsură populația maghiară era prezentă în Banat. În arhidiaconatul Caransebeș (Sebeș, cum apare în document) existau șase preoți în 1333, opt preoți în 1334 și șapte preoți în 1335. Acești preoți funcționau în Caransebeș, Lugoj, Carașova, Zerep (dispărut), Toti (dispărut) și Duboz. Dar ce fel de „parohii” erau acestea rezultă din socotelile anului următor cînd parohia Lugoj nu mai apare, după cum nu mai apare nici parohia Duboz. În schimb apar localitățile: Chery (probabil Cireașa), Hodoș, Izvin și Illuc (dispărut). Deci, într-un arhidiaconat care se întindea de la Dunăre pînă la comuna Izvin de lângă Timișoara, apar ca stabile doar două parohii: Caransebeș și Carașova. (Ibidem, p. 227, 243—244, 235).

Aceeași situație o aflăm și în arhidiaconatul de Caraș. Din totalul de unsprezece preoți, trei erau în cetăți (Iladia, Haram, Somlov), iar restul de opt, în Șemlacul Mare, Singeorgiu, Gherman, Wodad (dispărut), Denta, Mansfalva (dispărut), Paraz (dispărut), Bay (dispărut), (Ibidem, p. 229, 234), funcționau ca preoți pe lângă curțile feudale din satele respective.

În arhidiaconatul de Cenad unde era și orașul de reședință al episcopiei romano-catolice, apar doar 20 de preoți care funcționau pe lângă curțile feudale, deoarece satele menționate aveau populație ortodoxă română. (Ibidem, p. 229, 234).

În arhidiaconatul de Timiș sînt citați la 1333 un număr de 26 preoți, așezați la curțile feudalilor. Pe lângă 11 localități dispărute apar preoți în sate ortodoxe române la Ianova, Sîmpetru, Teremia, Bisenova, Sînandrei, Moșnița, Cenei, Pyscky (Pișclina, probabil), Cocota (Orțișoara), Sîntoma, Beregsăul Mic etc. Ceea ce ținem să relevăm este faptul că orașul Timișoara nu apare în socotelile decît cu un singur preot (Ibidem, p. 227) și arhidiaconul menționat pe lista capitlului din Cenad. Această înseamnă că, deși Timișoara fusese pînă la 1323 reședința regelui Carol Robert I, după plecarea lui populația maghiară era atît de redusă ca număr încît nu avea nevoie decît de un singur păstor sufletesc, întocmai ca un sat oarecare. Faptul mai indică și un alt lucru important: că în acea vreme Timișoara nu și-a alterat caracterul etnic și că majoritatea populației era ortodoxă. În decanatul dintre cele două Timișuri apar 16 preoți la 1333 și 18 la 1334, iar în decanatul dintre Timiș și Birzava 20 preoți. (Ibidem, p. 222—223, 233—234, 228, 241). Și acești preoți funcționau pe lângă curțile nobiliare deoarece comunele unde apar sînt locuite de populație română pînă azi: Sînmărtin, Ciavoș, Petroman, Berini, Sculia, Soca, Voiteg, Dolaț, Tolvadia, Partoș, Moravița, etc.

Ce se constată din analiza socotelilor de dijmă papale? Că în afară de Cenad, reședința episcopală, în tot Banatul numărul parohiilor romano-catolice era extrem de redus, limitîndu-se la preoții de pe lângă curțile feudale sau din cetăți. În cetăți importante ca Timișoara, Caransebeș, Carașova, Lugoj nu aflăm decît cite un preot, ceea ce înseamnă că numărul populației maghiare se reducea la cei cîteva funcționari necesari menținerii ordinii. În acest caz, ne întrebăm pe ce se bazează pretenția că ungurii au populat Banatul încă din epoca descălecării?

Tot atît de lipsită de temei istoric este și afirmația că ungurii din Banat „ori au fost omorîți, ori s-au refugiat” (Bakos István). Mai întîi, trebuie să stabilim un fapt istoric: pašalicul de Buda cuprinzînd tot centrul Ungariei ia ființă în 1541, deci cu 11 ani înainte de ocuparea Timișoarei de către Turci. După opiniile lui Bakos trebuia ca și ungurii din Ungaria să fi fost omorîți de turci, de ce doar cei din Banat? Or, nu se constată documentar că au fost omorîți, deoarece există și azi! În acest caz, de ce să-i omoare numai pe cei din Banat? S-au refugiat cei cîteva funcționari iar banul Lossonczy, comandantul Timișoarei, a fost omorît pentru că a opus îndelungată rezistență care a cauzat pierderi grele otomanilor. Din Banat nici nu s-a refugiat și nici n-a fost exterminată populația maghiară, pentru că nu exista!

*

Tot atîta de lipsită de temei istoric este și afirmația că după ocuparea Timișoarei de turci, Banatul s-a depopulat și sălbătăcit și numai în secolul XVIII, după introducerea administrației austriece, populația română din vecinătatea riului Timiș ar fi colonizat „voluntar” satele din cîmpia bănățeană! Ne vom folosi pentru a arăta netemeinicia acestei afirmații, de „catastifele de mile” publicate de istoricul sîrb Sv. Matic (Katastig Pečki iz 1660—1666, „Glasnik drustve...” 1931 (IV), nr. 4, p. 211—223, nr. 5, p. 447—455; 1932 (V), nr. 1, p. 72—79; nr. 3, p. 418—422) și valorificate recent în istoriografia română (I. D. Suciu, Monografia Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p. 89—92).

În 1660 și 1666, patriarhul Maxim al Ipekului și-a trimis reprezentanți în Banat, „na Vlašku”, adică în Valahia, cum numeau ei Banatul ocupat de turci, care cuprindea partea de șes a provinciei. Sumele, animalele și obiectele colectate de trimișii patriarhului au fost notate în „catastife” iar călugării au însemnat și comunele parcurse, precum și numele celor ce au donat pentru blagoslovenie. Datorită acestor însemnări avem azi o icoană fidelă a satelor și locuitorilor din cîmpia bănățeană care infirmă în mod neîndoios teoria unui Banat depopulat în timpul pašalicului. În prima călătorie trimișii patriarhiei trec Dunărea pe la Nova Palanka și parcurg 168 localități și trei mănăstiri, iar în a doua călătorie parcurg 93 sate și 10 orașe, deci 103 localități, toate situate în cîmpia bănățeană. Redăm, pentru documentare, numele unor sate care s-au distins prin mulțimea donațiilor în bani și animale: Ianova (1660), Cerna (1660), Cebza (1660), Jam (1666), Jimbolia (1666), Sag (1660), Semliug (1666), Chevereșul Mare (1660, 1666), Chevereșul Mic (1666), Satchinez (1666), Gelu (Chetvel, 1666), Chencia (1660), Cîrnecea (1660, 1666), Lovrin (1666), Mănăstur (județul Arad, 1666), Omor (1666), Opațița (1666), Pardani (1660), Parța (1660), Firiteaz (1666), Uzdimul Mare și Mic (1660), Ulma (1660, 1666), Foeni (1660), Srediște (1666), Teremia (1660), Topolovăț (1660), Sîn Ianăș (1660), Marghița (1660), Sînnicolaul Mare (1660), Senteș (1666), Silaș (1666), Sînmihai

(1660, 1666), Sculia (1666), Rudna (oraș, 1660, „mahala”, 1666), Săcălaz (1666), Sacul (1660), Sarafolea (1660), Seleuș (două localități, prima la 39 conace și a doua la 72 conace de mers).

Din capul locului trebuie să menționăm că toate aceste sate sînt așezate în cîmpia bănățeană și apar ca localități bine organizate, avînd preoți și cneji și după cantitatea banilor sau animalelor ce le donau erau foarte bogate. În fața acestor realități istorice, ne întrebăm cum era „depopulat” și „sălbătăcit” teritoriul de șes al Banatului?

Mai mult, pentru restabilirea adevărului trebuie să precizăm că numeroase sate ce și-au pierdut caracterul etnic după ocupația austriacă, apar în catastifele de la Ipek ca sate românești cu credincioși ortodocși. Astfel la Biled, în 1666, preotul se chema Nedelcu. Bulgărușul avea ca preot pe Daba, iar între donatori apar nume ca Damian, Luca, Andrei, Dumitru etc. Despre acest sat, istoricul maghiar Borovszky susține neîntemeiat că a dispărut la 1493 și a fost reînființat abia la 1769. La Dimiaș preotul se chema Achim. La Dolaț iobagii satului au dat 2000 asprii spre blagoslovenie; între donatori apare Damian, tatăl lui Marcu. La Jamul Mare era cneaz Ieremia. La Jimbolia preotul se numea Vuia, iar între donatori apare românul Stoian. Și Lovrinul apare comună ortodoxă, ca și Iecă unde iobagii satului au dat pentru blagoslovenie 1000 de aspri și o blană de vulpe. Tot ca sate ortodoxe apar și comunele Săcălaz și Teremia. Popa Petru din Arad a dat pentru blagoslovenie un bou, iar cneazul Ignat din Schela (Aradul Nou) o dat 4000 de aspri. La Ciavoș (azi Grădinari) iobagii satului au donat 930 aspri. Numeroși donatori apar și la Omor, iar la Sîn Petru era preot Eftimie care face donații.

Catastifele milei dovedesc astfel tocmai contrariul celor susținute de autorii maghiari citați: departe de a fi depopulat și sărăcit, în timpul ocupației otomane, poporul român din Banat și-a continuat viața ce o ducea acolo, încă de la formarea sa.

*

Ne-am referit în cele de mai sus la teoriile unor istorici maghiari care contestă vechimea și continuitatea populației românești pe teritoriul patriei noastre, cu osebire în Banat, și întemeiați pe vechi documente — a căror autenticitate și valoare sînt în afara oricărui dubiu — am căutat să le dovedim netemeinicia. La drept vorbind întrucît alți specialiști, tot maghiari, infirmă pe bază de dovezi arheologice sigure asemenea teorii, ne putem dispensa de a aborda noi această problemă. Am făcut-o nu din dorința de a polemiza, ci doar pentru că adevărul trebuie mereu afirmat, el constituind singura bază pe care se întemeiază bunele raporturi dintre oameni. Or noi dorim să continuăm, să adîncim și să dezvoltăm consecvent prietenia cu toți vecinii și, în mod special, cu aceia de care ne leagă un lung trecut de conviețuire și luptă pentru mai bine.

Din acest punct de vedere studiul istoriei făcut în spiritul celei mai desăvîrșite onestități apropie oamenii, îi ajută la a se cunoaște, înțelege și aprecia reciproc. Întocmind „Istoria Transilvaniei” imediat după încheierea celui de-al doilea război mondial, L. Makkai afirma: „... Adevăratul rod al istoriei este de a duce la înțelegere obiectivă”. (L. Makkai, Histoire de la Transilvanie, Budapest, 1946, p. 19. Cf. G. I. Brătianu, L'histoire roumaine écrite par les historiens hongrois, în: Revue historique du sud-est européen, XXIII, 1946, p. 142—182). Chiar dacă L. Makkai n-a reușit să fie totdeauna și pînă la capăt consecvent cu sine însuși, principiul pe care l-a formulat își păstrează valoarea și, în ceea ce ne privește, nu putem decît să-l subscriem cu toată convingerea.

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

Popas aniversar

Federația Comunităților evreiești (Mozaice) din Republica Socialistă România a sărbătorit recent aniversarea a 40 de ani de activitate rabinică și a 30 de ani de la alegerea ca șef rabin al Cultului Mozaic a Eminenței Sale dr. Moses Rosen.

La festivități au participat numeroși invitați din țară și străinătate — conducători de culte, conducători ai comunităților mozaice din țară, conducători ai unor organizații evreiești internaționale și alte personalități, care au omagiat pe conducătorul obștei evreiești din România și au evidențiat legăturile frățiești pe plan ecumenic dintre toate cultele din țara noastră.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent Prea Sfințitul Episcop-vicar patriarhal Antonie Plămădeală, reprezentantul Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, în numele căruia a dat citire următorului mesaj:

„Aniversarea împlinirii a 40 de ani de activitate rabinică și 30 de ani de la alegerea Eminenței Voastre ca șef rabin al Cultului mozaic din Republica Socialistă România ne oferă aleasa bucurie de a Vă transmite, atât în numele Nostru personal cât și al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, cele mai sincere urări de bine, sănătate deplină și fericire.

De-a lungul celor trei decenii de când vă aflați în această funcție de

înaltă răspundere, relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Cultul Mozaic s-au dezvoltat armonios, în spirit irenic și constructiv, având drept suport dragostea frățească, buna înțelegere și prețuirea reciprocă. La buna desfășurare a acestor relații, Eminența Voastră ați avut un rol activ, militând în mod consecvent pentru statornicirea unui climat de înțelegere, apropiere și colaborare ecumenică între cultele religioase din țara noastră.

În egală măsură este cunoscută contribuția deosebită a Eminenței Voastre în ceea ce privește alăturarea credincioșilor mozaici la opera constructivă a poporului român pentru dezvoltarea țării noastre, precum și la promovarea înaltelor principii de pace, prietenie și iubire între oamenii de prețutindeni.

Avem convingerea că și în viitor colaborarea noastră frățească va fi încontinuuată cu bogate roade și va folosi din plin credincioșilor noștri și binelui obștesc...

Participanții la festivități au adresat Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, o telegramă prin care își exprimă adâncă recunoștință pentru largă libertate religioasă de care se bucură comunitățile evreiești din România, alături de celelalte culte, pentru deplina egalitate în drepturi cetățenești a populației evreiești.

Redacția

La aniversarea tiparului sibian

„Tipografia — scrie Gh. Barițiu — este una din acele măști de la care atâră cultura omenirii. Prin ea s-a făcut limba un organ pentru luminarea a tot neamul omenesc. Nobila ei menire este de a face de aici înainte adevărul nepieritor, barbaria imposibilă, știința populară.”

Acest cuvânt l-am avut permanent în minte pe parcursul celor două săptămâni cât au durat, la Sibiu, manifestările închinare aniversării a 450 de ani de la înființarea primei tiparnițe în orașul de pe malurile Cibiului. Cartea și tiparul românesc sînt strîns legate de Sibiu, orașul care, dacă nu a avut șanse să înregistreze înființarea în apariția tiparului în țara noastră, eveniment consemnat în anul 1508 la Tîrgoviște, se poate mîndri cu un alt moment, la fel de important pentru cultura națională, tipărirea primei cărți în limba română, pe pămîntul patriei noastre, *Catehismul românesc*, în anul 1544.

Șirul acțiunilor cultural-educative legate de apariția primei tiparnițe la Sibiu, în anul 1528, au început, practic, din luna ianuarie a acestui an, pentru a avea o perioadă de vîrf între 1—16 iulie, organizator principal fiind Întreprinderea Poligrafică din localitate. În perioada ianuarie—februarie s-a organizat expoziția și „poezia florilor” cu 450 de reproduceri colorate, după flori, în luna martie, expoziția „Să ne cunoaștem patria” cu peste 2000 ilustrate color și diasonul „România pitorească”, audiat de peste 20000 de vizitatori. Au urmat apoi, în perioada martie—aprilie expoziția „Pieșe rare din muzeu”, cuprinzînd peste 200 reproduceri în culori și expoziția „Portul popular și obiceiuri populare”, cu peste 450 reproduceri colorate. În lunile mai—iunie au fost organizate expoziția de reproduceri de artă, cuprinzînd 450 de reproduceri ale celor mai reprezentativi pictori români și străini precum și Expoziția de grafică publicitară „Ort” în colaborare cu Filia Sibiu a U.A.P. și Muzeul Brukenthal. Odată cu lansarea în ziua de 30 iunie, în cadrul festiv a numărului 6 pe anul în curs al rev. Transilvania, număr dedicat Aniversării a 450 de ani de la înființarea primei tiparnițe la Sibiu, au început, propriu-zis, manifestările dedicate acestui mare eveniment. De-a lungul celor două săptămîni au fost vernisate 11 expoziții (de filatelie, carte veche românească, din istoria tiparniței, numismatică, tîrg de cărți, grafică și cultură, de ziare, ex libris, gravuri, fotografii, caricaturi), s-a prezentat un film, s-a desfășurat timp de 2 zile o sesiune de comunicări, a avut loc un carnaval, toate aceste acțiuni avînd ca generic tiparul sibian de-a lungul a 450 de ani.

Am să mă opresc în rîndurile ce urmează doar asupra cîtorva din aceste acțiuni, care, am considerat eu, ar interesa pe cititorii noștri. Expoziția de carte veche, deschisă în cadrul Muzeului Brukenthal cuprinde peste 50 de cărți românești vechi provenite din fondurile de carte veche românească aflate în posesia Bibliotecii ASTRA din Sibiu, Biblioteca Mitropoliei Ardealului, a muzeului Brukenthal și a muzeului bisericii Sf. Nicolae din Brașov. Expoziția a dat prilejul vizitatorilor să ia contact direct cu acele lucrări cu ajutorul cărora, după cum spunea marele nostru istoric N. Iorga, „s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceea ce va da forma gîndului și simțirii generațiilor care le vor urma limba literară.” Au fost expuse, printre altele: Liturghier, tipărit la Tîrgoviște în 1508 la o jumătate de secol după invenția lui Gutenberg, prin osteneala ieromonahului tipograf muntenegrean Macarie; *Sbornic*, tipărit la Brașov în 1568, *Octeio Mic*, în 1643, *Cheia înțeleșului*, tipărită la București în 1678, *Carte românească de învățătură*, tipărită la Iași în 1643, *Sciriul de aur*, tipărită la Sas—Sebeș la 1683 etc.

Dintre lucrările tipărite la Sibiu au fost expuse „*Hecatombe sententiarum ovidianarum, germanicae, imitarum*”, lucrare a umanismului Valentinus Frank von Frankenstein, apărută la Sibiu în 1679. Meritul deosebit al acestei lucrări constă în faptul că sînt cuprinse în paginile ei 80 versuri în limba română. A doua lucrare *Ceaslovă*, tipărită la Sibiu în anul 1696, este prima tipăritură românească apărută în Sibiu în sec. al XVII-lea.

O altă acțiune pe care o găsim interesantă în cadrul ampleror manifestări dedicate momentului aniversar este prezentarea unui film după activitatea complexă a celor ce aduc lumină prin intermediul literii tipărite, a tipografilor, film realizat de Ioan Simțion, Ladislav Kovács și Robert Skrotzky, membrii ai Cineclubului Făclia. Pe planul continuu al urmăririi fluxului etnologic necesar tipăririi unei cărți sînt interpușe momente cu valoare de document.

Manifestarea pe care o considerăm noi de prestigiu a fost sesiunea de comunicări „Din istoria tiparului”, care s-a bucurat de o largă audiență din partea iubitorilor de carte din Sibiu, dar, totodată, de un mare număr de comunicări documentate și de esență.

Amintim cîteva din cele 23 de comunicări prezentate în cele două zile ale sesiunii: *Primii librari sibiieni*, de Prof. Dr. Doc. Carol Göllner, *Cărți populare tipărite la Sibiu*, de Conf. Univ. Dr. Gheorghe Pavelescu, *Acad. Dionisie Romano din Săliște* — tipograf editor, de Prof. Univ. Dr. I. S. Nanu, *Vechi tipărituri ieșite din tipografiile sibiene existente la Fondul bibliotecii centrale din Cluj-Napoca*, de Prof. Silvia Dumitru, *Activitatea tipografică diecezană în ultimile*

decenii ale sec. al XIX-lea de prof. Mircea Stoia etc.

Problemele atinse în cadrul comunicărilor au fost, după cum arată și cele cîteva titluri enunțate, diverse, auditorul putînd să-și facă o impresie clară asupra aceea ce înseamnă tiparul pentru cultura națională, a ceea ce reprezintă cartea veche în cadrul Patrimoniului cultural-național. Vorbindu-se despre circulația cărților vechi s-a arătat că prezența masivă a primelor cărți tipărite atît în Transilvania, cît și în Moldova și Țara Românească, constituie o mărturie a legăturilor culturale existente între cele trei provincii românești în aceea perioadă.

În discuțiile purtate în cadrul sesiunii s-au făcut referiri la recente lucrări tipărite care se preocupă de fixarea datei apariției primei tiparnițe sibiene la anul 1528 (vezi *Philobiblon transilvan* tipărită la București în 1977, de Jakó Zsigmond) s-a evidențiat importanța *Catehismului românesc*, tipărit la Sibiu în anul 1544, pentru cultura națională, insistîndu-se asupra faptului, care ni se pare foarte important, că deși încercările reformei de a se extinde și asupra ortodoxiei românilor au eșuat, ele au fost totuși stimulatorii atît pentru dezvoltarea limbii române literare și unitare cît și pentru prima afirmare, în scrisul românesc, a conștiinței autohtone despre originea latină a poporului și a limbii române.

Bogatele manifestări dedicate tiparului sibian s-au încheiat cu „*Carnavalul breslelor*” acțiune la care au participat, simbolic, toate meseriile practicate în vechea cetate sibiiană și cu un bogat program artistic.

Valeriu Măniș

Încetarea din viață a Papei Paul VI

În ziua de 6 august 1978 la Castelgondolfo — Italia a încetat din viață Papa Paul VI.

*

Născut la 26 septembrie 1897 în apropiere de Brescia, Giovanni Battista Enrico Antonio Maria Montini a fost hirotonit preot în 1919. Începînd cu anul 1920 a lucrat în Secretariatul de Stat al Vaticanului. Între 1937—1944 a funcționat ca substitut al afacerilor ordinare. În anul 1944 Papa Pius XII i-a încredințat postul de secretar de stat. Între anii 1955—1963 a funcționat ca Arhiepiscop la Milano. În această perioadă, în anul 1958 Papa Ioan al XXIII-lea l-a numit cardinal.

A fost ales șef suprem al Bisericii Romano-Catolice, la 21 iunie 1963, sub numele de Paul VI, fiind cel de al 261-lea papă al acestei Biserici.

În decursul celor 15 ani de pontificat a desfășurat o bogată activitate teologică și socială. Enciclica „*Populorum Progressio*” (1967) ilustrează deschiderea Vaticanului față de problemele sociale actuale. A promovat cauza păcii în lume, precum și idealul unității creștine, deschizînd totodată noi căi în dialogul creștinismului cu celelalte religii.

*

În urma încetării din viață a Papei Paul al VI-lea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române a adresat cardinalului Jean Villot, secretar de stat al Vaticanului următoarea telegramă:

„Nr. 246

Em. Sale Cardinal J. Villot
Secretar de Stat — Vatican

Moartea Sanctității Sale Paul VI a înțrstat Biserica noastră care împărtășește doliul Bisericii Romano-Catolice.

Ne rugăm Celui Atotputernic să-i odihnească sufletul cu dreptii.

Sincere condoleanțe!

ss. IUSTIN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la funeraliile care au avut loc la Vatican, în ziua de 12 august 1978, de Î.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului.

— ȘTIRI — INFORMAȚII — ȘTIRI — INFORMAȚII —

Vizite

— În ziua de 7 iulie 1978 a sosit la Sibiu șefa comunității protestante a surorilor de la Grandchamp—Elveția, Minke de Vries, însoțită de d-na Iny Slomp din Olanda. După vizitarea catedralei ortodoxe, a capelei Institutului Teologic, muzeului Brukenthal, bisericii romano-catolice și catedralei evanghelice C.A., vizitațiile au avut o întrevedere cu decanul Institutului Teologic Protestant, Secția Evanghelică Sibiu, Dr. Hermann Binder.

— Între 9—11 iulie a.c., a avut loc, la Sibiu, vizita prof. Dr. Anwar E. Barkat, rector al Universității din Lahore—Pakistan, care împreună cu soția, a sosit în țara noastră la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin.

Oaspeții au vizitat mănăstirea „Brîncoveanu” de la Sîmbăta de Sus, expoziția muzeistică de icoane pe sticlă de la Sibiel, Rășinariul, Catedrala mitropolitană din Sibiu, aula, biblioteca și capela Institutului Teologic Universitar. Au fost primiți la rectorat de către P.C. părinte rector Dr. Grigorie Marcu.

— Tot în cursul lunii iulie, între 19—20 VII a.c., a avut loc la Sibiu și vizita familiei Briod din Elveția. Însoțiți de P.C. Vicar Vasile Cornilă oaspeții au vizitat Catedrala ortodoxă, capela Institutului Teologic Universitar, reședința mitropolitană, muzeul Brukenthal și muzeul Tehnicilor Populare.

— Duminică, 30 iulie 1978, a sosit în vizită la Arhiepiscopia Ortodoxă din Sibiu un grup de 28 de tineri din parohia evanghelică Güttersloh—R.F. Germania condus de pastorul Wolfgang Riewe. La orele 12 au fost prezentate credincioșilor participanți la Sf. Liturghie, la catedrală, de către P.C. vicar Arhim. Vasile Cornilă. Oaspeții au interpretat apoi cîteva imne religioase. După Sf. Liturghie au fost primiți de Î.P.S. Mitropolit Nicolae. Cu acest prilej, P.C. consilier Gh. Papuc le-a prezentat istoricul Mitropoliei Transilvaniei. S-a vizitat în continuare reședința mitropolitană și capela Institutului Teologic Universitar Sibiu.

Sfințiri de biserici

— Duminică, 2 iulie 1978, P.S. Episcop-vicar Iustinian Maramureșanul a săvîrșit sfințirea bisericii din parohia Căsei, protopopiatul Dej. La Sf. Liturghie P.S. Sa a predicat despre foloasele cercetării bisericii și despre datorile credincioșilor față de Dumnezeu și față de semenii. A transmis apoi binecuvîntările Î.P.S. Teofil asupra strădanilor credincioșilor și preotului din parohia vizitată.

— Din încredințarea P.S. Episcop Visarion, Duminică, 4 iunie a.c., P.S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a săvîrșit sfințirea bisericii din parohia Turnu, protopopiatul Arad, recent reparată și pictată.

— Duminică, 16 iulie a.c., parohia Mădrigești, protopopiatul Arad, a trăit clipe de mare bucurie duhovnicească. În această zi, P.S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, după binecuvîntarea lucrărilor de reparații la biserică, a

oficiat Sf. Liturghie în cadrul căreia a rostit un cuvînt de învățătură legat de Evanghelia zilei și a făcut un stăruitor îndemn la unitatea de credință și la muncă susținută pentru prosperitatea țării.

— Duminică, 23 iulie 1978, P.S. Episcop Vasile al Oradei, împreună cu Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului aflat la tratament la băile Felix, a oficiat slujba de sfințire a bisericii din Dernașoara, filie a parohiei Tria, protopopiatul Marghita, care a fost pictată de curînd.

Vizitații canonice

— Duminică, 9 iulie 1978, credincioșii din parohia Suceagu, protopopiatul Cluj, — au trăit bucuria de a-l avea în mijlocul lor pe P.S. Episcop Visarion Aștileanu al Aradului, fiu al acestor meleaguri, care a săvîrșit Sf. Liturghie arhierescă. Odată cu cuvîntul de învățătură, Prea Sfinția Sa a dat glas emoțiilor care îl stăpînesc revăzîndu-și locul natal înveșmîntat astăzi în haina nouă a progresului și bunești.

— Duminică, 11 iulie a.c., P.S. Episcop Visarion al Aradului a oficiat Sf. Liturghie în parohia Andrei Șaguna, din protopopiatul Arad. Cu acel prilej, Prea Sfinția Sa a împărtășit credincioșilor un cuvînt de învățătură.

— Duminică, 25 iunie a.c., P.S. Episcop Visarion a poposit în parohia Lunca Cernii, protopopiatul Hunedoara, unde a oficiat Sf. Liturghie și a hirotonit într-un preot pe tînărul Liviu Dinisoi, instalat tot atunci ca paroh în acea localitate.

— Credincioșii din parohia Șiria, protopopiatul Arad, au întîmpinat cu bucurie, Duminică, 11 iunie a.c., pe P.S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, venit să săvîrșescă aici Sf. Liturghie. P.S. Sa a vizitat, la întoarcere, muzeul memorial închinat marelui scriitor Ioan Slavici, născut în această localitate.

— A doua zi de Rusali, P.S. Episcop Vasile al Oradei a săvîrșit Sf. Liturghie în biserică din parohia Tinca, prot. Oradea, iar la sărbătoarea Sf. Apostoli Petru și Pavel a oficiat Sf. Liturghie în biserică parohială din Cărpinet, prot. Beiuș, unde ca și la Tinca a împărtășit credincioșilor adevărurile dreptei credințe și îndemnuri la muncă spre binele Bisericii și al Patriei.

— La 20 iulie, de sărbătoarea Sf. Prooroc Ilie, P.S. Episcop Vasile al Oradei a făcut o vizitație canonică în parohia Lucăceni, protopopiatul Carei, unde a săvîrșit Sf. Liturghie. Au fost prezenți preoții catolici și reformați din satele învecinate: Cămin, Berveni și Urziceni. În după-masa aceleiași zile, P.S. Sa a oficiat vecernia în biserică din parohia Ady Endre, protopopiatul Carei. Apoi chiriahul a vizitat muzeul memorial închinat poetului după care satul își poartă numele.

— În ziua de 9 iulie a.c., P.S. Episcop Emilian al Alba Iuliei a săvîrșit Sf. Liturghie în biserică din parohia Sprina, protopopiatul Alba Iulia. Tot aici, la cererea d-nei Ana Demos din S.U.A. a oficiat parastasul pentru odihna sufletului soțului ei.